

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИКА УПРАВЛІНСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гуменникова Т. Р. Ресурсне забезпечення розвитку комунікативної компетенції майбутнього керівника закладу освіти як складника управлінсько-педагогічної культури.

У статті презентовано шляхи розвитку комунікативної компетенції майбутнього керівника закладу освіти. В експериментальній роботі змодельовано та апробовано ресурси навчального середовища ВНЗ в Україні, який готує керівників закладів освіти. Визначено етапи наскрізної магістерської підготовки щодо підвищення рівня володіння іноземною мовою в напрямку вдосконалення професійної діяльності.

Ключові слова: магістратура, керівник закладу освіти, рівень володіння мовою, комунікативна компетенція, професійне спілкування.

Гуменникова Т. Р. Ресурсное обеспечение развития коммуникативной компетенции будущего руководителя учебным заведением как составляющей управленческо-педагогической культуры.

В статье презентованы пути развития коммуникативной компетенции будущего руководителя учебным заведением. Определены и апробированы потенциальные ресурсы высшего учебного заведения, которое готовит руководителей учебных заведений в ракурсе исследовательской проблемы. Экспериментально доказана эффективность этапов магистерской подготовки относительно повышения уровня владения иностранным языком, как условия совершенствования профессиональной деятельности.

Ключевые слова: магистратура, руководитель учебным заведением, уровень владения языком, коммуникативная компетенция, профессиональное общение.

Gumennikova T. R. Provision of Resources for Communicative Competence Development of a Future Manager of Educational Institution as a Component of Pedagogic Management Culture

The article presents the ways of communicative competence development of a future manager of educational institution. Foreign language proficiency is revealed to be important for a modern manager in educational area. The experimental research enabled to model and to test the learning environment resources of Ukrainian university that prepares managers of educational institutions. The present paper determines the stages of Master Training process relating to the foreign language proficiency improvement in the frames of professional development.

Key words: Magistracy, head of the institution, the level of language proficiency, communicative kompetenetsiya, professional communication.

Вступ України до світового економічного суспільства, розвиток ринкових відносин зумовлює кардинальні зміни в усіх галузях життєдіяльності нашої країни, виникають нові галузі діяльності, зростає потреба в підготовці управлінського персоналу, здатного ефективно працювати в нових умовах. Звертаючи увагу на те, що заклад освіти є «державою в державі», у ньому віддзеркалюються в діях учнів та вчителів, викладачів та студентів всі проблеми, погляди та потреби суспільства. Менеджмент навчальним закладом потребує професіонала, який буде спеціально підготовленим до управлінської діяльності.

Означене актуалізує зміст діяльності керівника задля результативного функціонування закладу освіти та вимагає інноваційних підходів до підготовки менеджерів освіти, зумовлює впровадження нових управлінських технологій, передбачає зміну нормативних вимог до керівників, здатних орієнтуватися в зростаючих інформаційних потоках, створювати працездатні ефективні колективи, використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації задля досягнення взаєморозуміння її суб'єктів.

Сучасний ринок праці вимагає від випускника управлінського вишу не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, що забезпечить перехід від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян, де основою життєвого успіху особистості постає система безперервної освіти. Система управління освітою, створена у попередні роки, потребує якісних змін, тому що не здатна забезпечити перехід освітніх закладів на інтенсивний шлях розвитку та саморозвитку, що передбачає професійне та особистісне становлення менеджерів освітньої діяльності.

Слід констатувати, що в сучасному суспільстві існує потреба в підготовці нової генерації менеджерів освітньої діяльності, здатних забезпечувати гармонійний розвиток людини як найвищої цінності суспільства. Головною цінністю освіти стає розвиток у людини потреби та можливості вийти за межі процесу навчання, здатності до самореалізації творчого потенціалу, спрямованості на саморозвиток та самоосвіту протягом життя.

Так, у проєкті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки сфокусовано увагу на підвищенні доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина. У межах проведення XIII Міжнародного «Тижня освіти дорослих» наголошено на необхідності оволодіння фахівцем способами життя в суспільних взаєминах, які постійно ускладнюються, та опануванні мови й культури суспільства, у якому живе людина.

Вищезазначений стратегічний напрям розвитку освіти зумовив визначення *мети статті* – проаналізувати шляхи розвитку комунікативної компетенції майбутнього керівника закладом освіти як складника управлінсько-педагогічної культури, визначити ресурси навчального середовища щодо задоволення потреб майбутніх випускників магиструму та освітянської практики в підвищенні рівня володіння іноземною мовою.

Питання підготовки сучасних керівників закладів освіти, формування гнучкої системи управління висвітлюються в численних працях В. Берека, О. Білої, Г. Єльнікова, В. Зверевої, Л. Карамушки, Ю. Конаржевського, Л. Кравченко, В. Крижко, З. Курлянд, В. Лозиці, Н. Обозова, Г. Щокіна та ін.

Зауважимо, що керівник закладом освіти постає в декількох психологічно зумовлених іпостасях. По-перше, це людина, наділена владою, що керує великим колективом людей. По-друге, це лідер, спроможний вести за собою підлеглих, використовуючи свій авторитет, високий професіоналізм, позитивні емоції. По-третє, це дипломат, що встановлює контакти з

партнерами і владою, що успішно переборює внутрішні і зовнішні конфлікти. По-четверте, це вихователь, що володіє високими моральними якостями, спроможний створити колектив і спрямувати його розвиток у потрібне русло. По-п'яте, це новатор, що розуміє роль науки в сучасних умовах, що вміє оцінити і без зволікання впровадити ту або ту раціоналізаторську пропозицію. По-шосте, це особистість, що володіє високими знаннями і здібностями, рівнем культури, чесністю, рішучістю характеру й водночас розважливості, спроможна бути у всіх відношеннях зразком для підлеглих.

Вищезазначені шість позицій ґрунтуються на системі комунікацій менеджера закладу освіти, оскільки керування з елементами дипломатії та виявлення лідерських позицій без розвинутої власної комунікативної культури не буде ефективним. Виховання членів колективу, підтримка позитивного психологічного клімату та реалізація новаторських управлінських та педагогічних ідей неможливе без достатнього рівня розвитку комунікативної компетенції керівника.

Саме комунікативна компетенція передбачає рівень сформованості особистісного та професійного досвіду взаємодії з оточуючими, необхідний особистості, щоб виконувати власну соціально-професійну функцію. Слід зауважити, що комунікативна компетенція майбутнього управління закладом освіти формується у вищому професійному закладі та є складником загальної комунікативної культури фахівця. До розв'язання цього завдання звертається чимало дослідників у наукових розвідках, з-поміж яких виокремимо погляди О. Бреховецької, В. Кан-Калика, О. Конєвої, В. Крижко, А. Панфілова, О. Прокопова, Е. Рогова, А. Свенцицького, Г. Чайки, Т. Чмут, І. Цимбалок.

Комунікативна компетенція управління закладом освіти містить: встановлення та підтримку взаємовідносин із членами педагогічного колективу, учнями та їх батьками, представниками інших закладів освіти й позашкільних організацій, закордонними колегами, які працюють у науково-педагогічній галузі. Відтак, комунікативна компетенція тісно пов'язана з соціальною компетенцією, яка відображає здатність і готовність майбутнього керівника закладом освіти співпрацювати із людьми певним способом, розуміти їхні інтереси та соціальне становище [12].

Так, А. Свенцицький вважає, що діяльність щодо управління колективом передбачає постійні комунікаційні акти, учасниками яких є його члени. Здійснення комунікацій відбувається згідно з управлінськими функціями менеджера освіти [10].

У контексті вимог до керівника школи В. Крижко визначає комунікацію як «передавання інформації від керівника школи до вчителя; від учителя до учня зворотно» [5, с. 242]. Комунікація – це процес взаємообміну інформацією, який сприяє досягненню порозуміння та в перекладі з латинської мови означає «загальне, що розподіляється між усіма» [7]. Означене трактування виступає умовою ефективності комунікативного процесу, оскільки отримувач інформації має можливість тлумачити аспекти всієї сторони спілкування, а саме: сутність питання або справи, зміст повідомлення, обмін інформацією та особистісне ставлення до неї.

У наукових працях Ю. Ємельянова [4], Л. Петровської [8] комунікативна компетенція трактується як заснована на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях управлінського та педагогічного спілкування, готовність розуміти мотиви, інтенції, стратегії поведінки, фрустрації, як свої власні, так і партнерів по спілкуванню.

Згідно з вимогами сьомого рівня Національної рамки кваліфікацій підготовка професіонала – менеджера освіти передбачає компетенції для планування і виконання нових і комплексних професійних завдань стратегічно орієнтованої сфери управлінської діяльності [12]. Саме таким інноваційним завданням управлінської діяльності менеджера освіти ми вважаємо оволодіння ним комунікативною компетенцією, яка в професійній діяльності буде здійснюватись частково й іноземною мовою. Кожен абітурієнт, що вступає до навчання в магістратуру з фаху «Управління навчальним закладом», складає вступний іспит з іноземної мови. Означене зумовлене тим, що володіння іноземною мовою є передумовою якісного розвитку та подальшого вдосконалення комунікативної компетенції в напрямку професійного зростання майбутнього управління. Студент-магістрант у процесі навчання у виші має змогу брати участь у програмах міжнародного співробітництва, академічній мобільності, програмах студентських обмінів та стажування з закордонними вишами-партнерами.

Метою вищої управлінської освіти є виховання менеджера-професіонала, здатного діяти в діловій ситуації, готового до професійного зростання. У цьому контексті володіння іноземною мовою, насамперед англійською як мовою міжнародного бізнесу, стає необхідним для керівника закладом освіти. Це пов'язане з тим, що сучасний фахівець отримує нову фахову інформацію через іноземні джерела та Інтернет-сайти іноземною мовою [3]. Проблему формування у студентів комунікативної компетенції у вивченні іноземної мови досліджували Л. Бім, Ю. Пассов, Л. Сікорська [2].

Означена потреба в розвитку комунікативної компетенції за підтримки й іноземної мови передбачає вдосконалення якості викладання, мовної підготовки викладачів, що працюють із магістрантами. Для такої категорії в вищих навчальних закладах необхідно організувати додаткові курси професійної мовної підготовки, варто стимулювати викладання іноземною мовою професійних дисциплін. Слід звернути увагу на створення умов задля розвитку комунікації іноземною мовою. Загальновідомо, що відсутність практики спілкування є причиною недостатнього рівня володіння мовою та комунікативною культурою. Серед форм удосконалення означеного виду комунікативної компетентності слід виокремити: уведення дня спілкування іноземною мовою на відділеннях магістратури, організацію роботи клубів, де засідання проходять на іноземною мовою, підготовку виступів магістрантів до Дня науки іноземною мовою (або часткова презентація проблем доповіді), зустріч із менеджерами освітньої галузі, які володіють мовою або здійснюють управління роботою курсів з іноземної мови, дитячих позашкільних закладів, що займаються з дітьми різних вікових груп іноземною мовою, закордонними освітянами. Керівництву закладів освіти слід розробити систему стимулювання викладачів, що працюють у цьому напрямку.

Необхідно зауважити, що оволодіння іноземною мовою нині є елементом комунікативної компетентності, без якої неможлива міжнародна інтеграція у світовий освітній простір.

Нашу дослідницьку увагу було спрямовано на визначення шляхів розвитку комунікативної компетенції майбутнього керівника закладом освіти та визначення ресурсів навчального середовища, щодо задоволення потреб майбутніх випускників магістратури й освітянської практики в підвищенні рівня володіння іноземною мовою.

Проведене анкетування майбутніх керівників закладами освіти (взяли участь 107 респондентів), які навчаються та навчалися (2008–2013р.) у магістратурі Придунайської філії Міжрегіональної Академії управління персоналом, дозволило виявити їх потреби в розвитку комунікативної компетенції: «потреба володіти професійною лексикою менеджера» – 49%, «потреба переборювати бар'єри в налагоджуванні спілкування» – 64%, «потреба володіти іноземною мовою на достатньому рівні, задля вивчення досвіду управління закордонними навчальними закладами й можливості спілкування з іноземними партнерами» – 71%.

Задля подальшої організації дослідження ми звернули увагу на працюючих управлінців закладами освіти, які не проходили спеціальної професійної підготовки та були призначені на посаду як досвідчені та компетентні педагоги, що мають лідерські здібності. В анкетуванні взяли участь 102 керівники закладами освіти Одеської області. За його результатами виявлено такі потреби у вдосконаленні комунікативної компетентності: «потреба додержуватись етики ділового спілкування менеджера освіти» – 51%, «потреба знаходити час вдосконалювати власну комунікативну культуру на тренінгах і шляхом самоосвіти» – 66%, «потреба встановлювати ділові контакти з іноземними колегами задля обміну досвідом з питань управління закладом освіти» – 68%.

Отже, виявлено схожість потреб у майбутніх керівників закладами освіти та вже працюючих протягом десяти років на керівних посадах. У першій та другій групах респондентів нашу увагу привернула нова, на наш погляд, потреба, що зумовлена викликом сучасної освітянської практики; а саме: потреба співпрацювати з іноземними колегами та партнерами з питань організації навчального процесу й управління закладами освіти. Означена потреба, за висловами працюючих та майбутніх керівників закладами освіти, зумовлена появою спільних освітянських дослідницьких проєктів, участю в закордонних програмах професійної підготовки, розширенням інформаційного середовища у формі інтернет-конференцій, активізацією пілотних проєктів через організацію обмінів управліннями та вчителями українських та закордонних навчальних закладів, відкриттям шкіл М. Монтесорі, Р. Штайнера в Україні.

Саме тому підвищуються вимоги до рівня володіння іноземною мовою. Під рівнем володіння мовою розуміють ступінь сформованості мовних навичок і вмінь. Вищезазначене посилюється розширенням міжнародного співробітництва та прийняттям концепції «Європа без меж», де увагу приділено поширенню та вивченню іноземних мов у світі. У 1996 році в Страсбурзі прийнято документ «Сучасні мови: вивчення, викладання, оцінка. Загальноєвропейська компетенція володіння іноземною мовою» [11]. У складі комунікативної компетенції виокремлено такі види компетенцій: лінгвістична, соціолінгвістична, дискурсивна, соціокультурна, соціальна, стратегічна.

Науково-педагогічним колективом філії були визначені основи експериментальної стратегії підготовки майбутнього керівника закладом освіти до розвитку та вдосконалення комунікативної компетенції, що ґрунтуються на розгортанні ідеї випереджального розвитку у студентів позитивної динаміки інноваційного педагогічного мислення та збагаченні комунікативної компетенції як складника управлінсько-педагогічної культури.

Подальша робота здійснювалась за такими етапами: *перший – базовий* мав двосдину мету: загальне ознайомлення майбутніх керівників з професійною лексику іноземною мовою та проблематикою управління закладами освіти у зарубіжних країнах, гуманістичними парадигмами управління та формування базових знань і вмінь у сфері менеджменту освітньої установи. *Другий – поглиблювальний етап* – передбачав розширення знань і вмінь майбутнього керівника у сфері майбутньої професійної діяльності, закріплення стійких мотивів щодо потреби спілкуватись з іноземними колегами та стимулювання багатоаспектного вияву активності студента в напрямі професійного зростання. *Третій етап, закріплювально-коригувальний*, мав на меті набуття майбутніми керівниками закладами освіти досвіду спілкування та закріплення здобутих знань і вмінь з елементами самокорекції, саморозвитку та самоменеджменту й комунікативної особистісноорієнтованої мобільності.

На *першому* етапі акцент здійснено на «наповненні» професійною лексикою та подоланні труднощів в оволодінні іноземної мови, яка цікавила нас у соціальному аспекті як засіб професійного спілкування. Запроваджені елективні курси, що мали системоутворювальне та компенсаторне призначення, серед яких позитивною динамікою формування комунікативної компетентності відрізнявся «Іншомовна культура керівника закладом освіти».

Особливу увагу приділено організації позанавчальної виховної діяльності з досліджуваної проблеми. З цією метою магістри були залучені до проекту: «Країна студентства: Україна – Америка», який реалізувався у формі телестосту, організованого викладачами Kansas State University та Придніацької філії Міжрегіональної академії управління персоналом в місті Ізмаїл Одеської області. Проект стартував у жовтні 2012 року, метою якого є подолання комунікативного та соціального бар'єру між студентами англійськомовних та українськомовних вищих навчальних закладів, а комунікативна компетентність – складник майбутнього професійного успіху.

Майбутні керівники закладів освіти обговорювали проблеми управління системою освіти, спільні студентські проблеми в навчанні та організації самопідготовки, участі студентів у студентському самоуправлінні тощо.

На *другому*, поглиблювальному, етапі увагу зосереджено на практичному спрямуванні комунікативної діяльності студентів у процесі самостійної науково-дослідної роботи. Майбутні керівники опрацьовували комплекси наукових та періодичних видань іноземною мовою з питань управління закладами освіти. Навчались писати анотації на статті й готувати відгуки на опрацьований іноземною мовою матеріал, вдосконалюючи лексичні вміння та власну управлінську культуру в напрямку професійного зростання.

Третій етап нашого експериментального дослідження передбачав пошук магістрантами інформації іноземною мовою (матеріали міжнародних конференцій, конгресів, робота з Інтернет-ресурсами та сайтами закордонних закладів освіти задля підготовки до практичних та семінарських занять з нормативних навчальних курсів: «Педагогіка вищої школи», «Психологія вищої школи», «Вища освіта і Болонський процес», «Психологія управління», «Керівник закладом освіти». Перед керівниками магістерських кваліфікаційних робіт поставлено завдання щодо обов'язкового підрозділу магістерської роботи, що відображає стан обраної магістрантом проблеми в закордонному досвіді управління системою освіти.

На ґрунті професіографічного моніторингу експериментально доведено, що найбільш суттєвими ресурсами професійно-педагогічної підготовки майбутнього керівника закладом

освіти доцільно вважати науково-дослідну педагогічну практику; організацію позанавчальної діяльності студента; роботу з Інтернет-ресурсами; організацію і спрямування наукових досліджень майбутніх фахівців з проблем управління освітою в інших країнах.

Матеріал статті не вичерпує всіх проблем підготовки у вищому навчальному закладі менеджерів освіти. Подальшого вивчення потребує питання підготовки в магістратурі до публікацій керівників закладами освіти на теренах закордонного освітянського простору, де рівень володіння іноземною мовою є необхідною та достатньою умовою професійного успіху та конкурентоспроможності управлінця.

Література

1. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И. Колесникова, О. Долгина. Cambridge University Press, 2001. 2. Берман И. М. Методика обучения английскому языку в неязыковых вузах / И. М. Берман. – М., 1970. 3. Гурвич П. Б. Основы обучения устной речи / П. Б. Гурвич. – Влад., 1974. 4. Емельянов Ю. Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности: автореф. дис. на соискание ученой степени докт. псих. наук. – Л., 1991. – 38 с. 5. Крижко В. В. Теория та практика менеджменту в освіті / В. В. Крижко. – К. : Освіта України, 2005. – 256 с. 6. Крижко В. В. Психология в практике менеджера образования / В. В. Крижко, Е. Н. Павлютенков. – СПб. : КАРО, 2001. – 304 с. 7. Панфилова А. П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности: [учеб. пособ.] / А. П. Панфилова. – СПб. : Знание, 2001. – 218 с. 8. Петровская Л. А. Компетентность в общении: Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : МГУ, 1989. – 216 с. 9. Петрушенко О. О. Комунікативні аспекти вивчення ділової іноземної мови у вищих навчальних закладах економічного профілю / О. О. Петрушенко. Т. Д. Веленчук // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». – 2011. – № 4. – С. 131–135. 10. Свенцицкий А. А. Социальная психология управления / А. А. Свенцицкий / [под ред. Е. С. Кузьмина]. – Л. : ЛГУ, 1986. – 176 с. 11. Council of Europe. Современные языки: Изучение, преподавание, оценка. «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком». – Страсбург, 1996. 12. Проект Концепції національної системи кваліфікацій (станом на 30. 10. 2012). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua